

Derleme Makale | Review Article

Mesleklerin ve Değerlerin Eğitim ve Öğretiminde Yüz Yüze İletişimin Önemi: Ahilik Teşkilatında Usta Çırak İletişimi Modeli

The Importance of Face-to-Face Communication in the Education and Teaching of Professions and Values: Master-Apprentice Communication Model in the Ahilik Organization

Zeynep Esra ABAY ÇELİK (Asst. Prof. Dr.)
University of Health Sciences Hamidiye Vocational School
of Health Services
İstanbul/Türkiye
zeynepesraabay.celik@sbu.edu.tr

Başvuru Tarihi | Date Received: 30.03.2023
Yayına Kabul Tarihi | Date Accepted: 19.06.2023
Yayınlanma Tarihi | Date Published: 30.07.2023

Abay Çelik, Z. E. (2023). Mesleklerin ve Değerlerin Eğitim ve Öğretiminde Yüz Yüze İletişimin Önemi: Ahilik Teşkilatında Usta Çırak İletişimi Modeli. *Erciyes İletişim Dergisi*, 10(2), 1001-1017 <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.1274197>

Öz

İletişim teknolojilerinin gelişmesi ile iletişim biçimleri, iletişim mekanları ve iletişim araçları da değişime uğramaktadır. Bilhassa Covid-19 salgın hastalığı, aile içi iletişimden eğitim öğretim ortamlarına, ticari ilişkilere ve hatta üretimin yapıldığı hizmet ve sanayi sektörüne kadar çevrim içi yeni bir hayat tarzının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Özellikle de eğitim ve öğretim sürecindeki bilgisayar aracılı iletişim (CMC) süreci, tartışmaları da beraberinde getirmiştir: İnsanların sanal platformlarda karşı karşıya gelmeleri yüz yüze iletişim gibi etkili iletişim sayılır mı? Şayet bu durum yüz yüze iletişim gibi sayılırsa tarihten tevarüs ettiğimiz bilgileri, zanaatları ve değerleri çevrim içi iletişim ile yeni kuşaklara aktarabilir miyiz? Bu sorulara cevap bulmak için yaptığımız literatür taraması bizi, yüz yüze iletişimin özgün biçimi olan Ahilik teşkilatındaki “usta çırak iletişimi” modelini analiz etmeye götürmüştür. Bu çalışma kapsamında, özgün bir model olan Ahilikte “usta çırak iletişimi” modelinde, bilginin, zanaatın, mesleklerin ve değerlerin nasıl aktarıldığı sorularına cevap aranacak ve “usta çırak iletişimi” modeli üzerinden yüz yüze iletişimin önemi ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Yüz Yüze İletişim, Ahilik, Usta Çırak, Model.

Abstract

With the development of communication technologies, forms of communication, communication spaces and means of communication are also changing. Especially, the Covid-19 pandemic has led to the emergence of a new online lifestyle, from family communication to educational and training environments, from commercial relations to even the service and industry sector where production is made. In particular, the computer-mediated communication (CMC) process in education and training has raised debates: Does meeting people on virtual platforms count as effective communication like face-to-face communication? If this is viewed as personal communication, can we transmit the knowledge, craft and values we have inherited from history to new generations through online communication? The literature review we conducted to find answers to these questions led us analyze the “master-apprentice communication” model in the Ahilik organization, which is one of the original forms of face-to-face communication. Within the scope of this study, in “the master-apprentice communication” model within the Ahilik organization, which is an original model, answers will be sought to the questions of how knowledge, craft, professions and values are transferred, and the importance of face-to-face communication will be tried to be revealed through the “master-apprentice communication” model.

Keywords: Communication, Face to face communication, Ahilik, Master apprentice, Model.

Giriş

Sosyolog Manuel Castells (2002) internetin çağdaş toplum için önemini, elektriğin sanayileşmedeki rolüne benzetmektedir (Zerfaß & Pleil, 2017). İnternet ve teknolojik yenilikler, çevrim içi iletişim ağının oluşmasına ve günlük hayatta yüz yüze yaptığımız faaliyetlerin sanal platformlara taşınmasına zemin hazırlamıştır. Birçok bilimsel çalışma, yeni iletişim teknolojilerinin kurumlar tarafında kabullenilmeye başladığını göstermektedir (Ean, 2010). Bu ön kabulün -belli tartışmaları beraberinde getirerek- bir yaşam biçimine dönüşmesi ise Covid-19 salgın hastalığı dolayısıyla olmuştur. Aile içi iletişimden, eğitim-öğretim ortamlarına, ticari ilişkilere ve hatta üretimin yapıldığı hizmet ve sanayi sektörüne kadar çevrim içi yeni bir hayat tarzının doğmasına sebep olmuştur. Bu süre içinde özellikle eğitim ve öğretimin tamamıyla çevrim içi yapılıyor olması da bilimsel araştırmalara konu olmuştur. Literatürde, geçişin hızlı ve keskin olması sebebiyle, dijital öğretme ve öğrenme araçları ile öğretim verecek kadronun hazırlıklı olmayışı en temel eleştiri olarak gözükmektedir. Buna ek olarak, bilgisayar ekranına öğrencilerin uzun süre odaklanmalarının zor olması ve dolayısıyla uzaktan eğitimin konsantrasyon üzerinde olumsuz etkisinin olduğu da diğer bir tartışma konusudur. Öğrencilerin ise, bu dönemde uzaktan eğitimi işlevsel olduğu için faydalı bulduğu fakat sürecin normalleşmesiyle yüz yüze eğitimi tercih etmek istedikleri anlaşılmaktadır (Masalimova et al., 2022). Duman da yürüttüğü çalışmasında, yüz yüze öğrenme süreçlerindeki iletişimin ve etkileşimin uzaktan eğitimdekinden daha fazla olduğunu saptamıştır. Uzaktan eğitimde, dikkat ve misyon kaybının yaşandığına ve öğrencilerin sosyal davranışlarının olumsuz etkilendiğine değinirken, benzer çalışmaların da bulgularını desteklediğini ifade ederek, uzaktan eğitimin “sıkıcı, etkileşimsiz, duygusuz bir eğitim şekli” olarak tanımlandığını aktarmaktadır (Duman, 2020). Fakat her şeye rağmen Covid-19 Pandemisine yakalan toplumun yeni iletişim teknolojilerine sahip olmasıyla, İspanyol Gribi Pandemisine yakalanan toplumdaki daha şanslı olduğunu söylemek mümkündür.

Eğitim tarihine bakıldığında uzaktan ders uygulamasının 18. yüzyılda Steno Dersleri'nin Boston gazetesinde yayımlanmasıyla başladığı anlaşılmaktadır. 19. yüzyıla gelindiğinde ise uzaktan eğitim modeli, yine bir yazılı iletişim şekli olarak mektup ile devam etmiştir. Bu süreç, mektupla eğitim imkânı sağlayacak olan University Correspondence College (1843) kurulmasına zemin hazırlamıştır (Telli & Altun, 2020). Teknolojik gelişmelerle beraber bir zaman sonra görüntünün gücü, yazının yerini almaya başlamış ve eğitsel televizyon yayınlarıyla toplumun gereksinimlerine cevap verecek projeler doğmuştur. Örneğin İtalya'daki eğitsel yayın projeleri bir yanıyla mevcut okul müfredatını desteklemeyi amaçlarken bir yanıyla da kırsal kesimde olduğu için orta öğretim alma/tamamlama imkânı bulamamış çocuklara, hatta yetişkinlere eğitim hakkı tanımıştır. İtalyan Eğitim Bakanlığınca desteklenen bu projeye (Hiçbir zaman geç değildir-1960), televizyon ekranlarından 2 milyonu aşkın insana okuma yazma öğretilmiştir (Aziz, 1977).

Bilgisayar aracılı iletişim ile uzaktan eğitim imkanları daha da genişlemiştir. Derslerin senkron/online olarak işlenebilmesi, uzaktan eğitime nitelik kazandırmıştır. Buna rağmen uzaktan eğitim modeli, yüz yüze eğitim ile mukayese edildiğinde hala sorgulanmaya müsait dinamiklere sahiptir. Özellikle uygulama içeren ve/veya beşerî münasebetlerin ön planda olduğu mesleklerin eğitim ve öğretim süreçlerinin uzaktan sürdürülmesi, “etkinlik” ve “yetkinlik” bağlamında tartışmanın boyutuna derinlik katmaktadır. Fakat buna karşılık istenen her türlü eğitime dünya çapında erişimin olabilmesi de eğitimde fırsat eşitliği olarak görülmektedir. Hatta okullar, üniversiteler, meslek eğitimi veren kurum ve kuruluşlar uzaktan eğitim sürecine istenenden yavaş entegre oldukları için

eleştirilmekte ve bu gerekçeyle uzaktan eğitim süreçleri çok sayıda geliştirme projeleri ile desteklenmektedir (Arnold et al., 2018). Özellikle üniversitelerin yeni iletişim teknolojilerini kullanması, günümüz şartlarında eğitim kalitesi adına bir beklentiden öte bir gerekliliğe dönüşmüştür. Nitekim küreselleşen dünyada üniversitelerin, “öğrencilerin meşru gerekliliklerini ve ihtiyaçlarını karşılaması” beklenmektedir. Aksi halde üniversitelerin çağın ve dolayısıyla rekabetin gerisinde kalması muhtemel gözükmemektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin hedeflenen kullanımı olmadan, hiçbir üniversitenin Bologna süreçlerini yürütmesi de mümkün gözükmemektedir (Hoyer, 2008).

Eğitim; eski neslin yeni nesle norm aktarımı olarak tanımlanır. Onun için eğitim sürecinde, hangi bilginin toplumsal fayda sağladığı, hangi bilginin kişiliği şekillendirdiği ve bilgilerin en etkili biçimde hangi eğitim modeliyle aktarılacağı, eğitim ve öğretime bir bütün olarak bakmayı gerekli kılmaktadır. Eğitim duyguları şekillendirmek ve güçlendirmek ister (Hörner, 2010). Bu tarafla, meslek ve değerler eğitimi doğası gereği sadece mekanik bir süreç içine sıkışmamalıdır. Bu sebeple tarihten tevarüs ettiğimiz bilgilerin, zanaatların ve değerlerin çevrim içi iletişim ile yeni kuşaklara/yeni meslek erbablarına etkili bir şekilde aktarılabilmesi hususu sorgulanmaya açık gözükmemektedir. Zira sanal platformlarda her ne kadar karşı karşıya/yüz yüze gelinse de bu fiziki birliktelik değildir ve görece olarak iletişim süreci gürültü unsurlarının etkisi altındadır. Bu da uzaktan iletişimin yüz yüze iletişim gibi etkili olup olamayacağını sorgulatmaktadır: Mesleklerin ve değerlerin eğitim ve öğretiminde online eğitim, yüz yüze eğitim gibi etkili bir eğitim modeli midir? Bu soruya cevap aramaya çalışılırken, geçmişte tecrübe edilmiş uygulamalardan biri olan Ahilik teşkilatında çırakların ustaları tarafından nasıl eğitildikleri bilgisinin günümüze taşınması amaçlanmaktadır. Bu gerekçelerle yaptığımız literatür taraması bizi, yüz yüze iletişimin özgün biçimi olan Ahilik teşkilatındaki usta çırak modelini analiz etmeye götürmüştür. Ayrıca çalışma kapsamında Anadolu’ya Türklerin yerleşme sürecinde ahiliğin menşei, kısa tarihi geçmişi, örgütlenme biçimi ve temel değerleri hakkında kısa bilgiler verildikten sonra, çalışmada ağırlıklı olarak özgün bir yüz yüze iletişim modeli olan “usta çırak örgütlenmesi ve iletişimi” üzerine odaklanılacaktır.

1. İletişim

İletişim, insanların karşılıklı olarak her türlü duygu düşünce ve bilgilerini çeşitli vasıtalar kullanarak paylaşması olarak ifade edilir. Bu duygu, düşünce ve bilgi paylaşımı sürecine de iletişim süreci denilir. İnsan iletişim kurarak içinde yaşadığı toplumun bir üyesi olabilir. İnsanın sosyal bir varlık olması da iletişim ile mümkün olmaktadır. İnsanlar arası ve toplumlar arası ilişkiler iletişime bağlı olarak devam eder. Bu manada iletişim, toplumsal değerlerin, rollerin, sosyal kuralların kuşaktan kuşağa aktarma işlevini yerine getiren, toplumsal ve kültürel miras aktarıcısıdır (Zılloğlu, 2014).

İletişim karmaşık bir süreci ifade eder. Kaynak ve alıcı iletişim sürecinin aktörleridir. Mesaj aktörlere göre farklı anlamlara sahip olabilecek sözlü, sözsüz ve yazılı kodlardır. Kanal bu kodun aktarıldığı yol; geri bildirim iletişimin etkinliği hakkında bilgi veren göstergedir. Gürültü ise iletişimin etkinliğini etkileyen unsurlardır. Anlaşılacağı üzere mesajın iletilmiş olması iletişim sürecinin etkili olduğu anlamına gelmemektedir. İletişim sürecinde mesajın açık ve anlaşılır olması, sağlıklı iletişim için bir ön şart olsa da iletişimin hangi ortamda/mekânda ve hangi bağlamda sürdürüldüğü de önem taşımaktadır.

İletişim farklı dinamiklere sahip çok yönlü bir kavramdır. İletişimin türleri de buna bağlı olarak farklı tasniflere sahiptir. İletişim üzerine çalışma yapan akademisyenler arasında genel kabul gören tasnifine göre iletişim; toplumsal ilişkiler sistemi olarak iletişim (kişiler

arası iletişim, grup iletişimi, örgütsel iletişim ve toplumsal iletişim), grup yapısına göre iletişim (biçimsel olmayan/yatay iletişim, biçimsel-dikey iletişim), kullanılan kanallara ve araçlara göre iletişim (görsel iletişim, işitsel iletişim, görsel-işitsel iletişim, dokunma ile iletişim, telekomünikasyon, kitle iletişimi, doğal araçlarla iletişim, yapay araçlarla iletişim), kullanılan kodlara göre iletişim (sözlü iletişim, yazılı iletişim, sözsüz iletişim) ve zaman ve mekân boyutlarına göre iletişim (yüz yüze iletişim, uzaktan iletişim) şeklinde beş ana başlık altında sınıflandırır (Tutar & Yılmaz, 2003; Zıllıoğlu, 2014). Aziz ise (2010) benzer sınıflandırmalarının yanı sıra, iletişimi bağlamına göre de (içsel, kişiler arası, grup ve takım, kamu, örgütsel, kitlesel ve kültürler arası iletişim) sınıflandırmıştır. Yedi basamaklı düz piramidin zeminine içsel iletişimi yerleştirerek, bütün iletişim süreçlerinin temelini içsel iletişim süreci olduğunu vurgulamaktadır. Benzer temellendirme Dökmen'in (2008) sınıflandırmasında da gözükmektedir. Bu iki anlama gelmektedir. Birincisi; her birey iletişim sürecine kendi tasavvuru ile dâhildir. İkincisi; bireyin tasavvuru da birincil dereceden kişiler arası iletişim sürecinin etkisi altındadır. Bu etkileşim, bireyin hem bireysel benliğini hem de sosyal benliğini biçimlendirme potansiyeline sahiptir. Türk toplumu bu ilişkinin potansiyel etkisine ("Dost acı söyler" atasözünde de anlaşılacağı gibi) müsamahayla yaklaşmaktadır. Nasihat kıymetli bir öğretilerdir. Ahiliğin temelinde değerlerin bireye/şakirde aktarılması en az mesleğin aktarılması kadar önemlidir. Bu manada "nasihatler" bireyin/şakirdin tasavvuru üzerinde doğrudan etki sahibidir.

1.1. Yüz Yüze İletişim

Yüz yüze iletişim, kaynak ile alıcı arasında herhangi bir araç kullanılmadan, aynı ortam ve zaman içinde sürdürülen en eski iletişim türü olarak tanımlanır. Bu iletişim biçiminde mesajın kodlanış biçiminin her türlü; sözlü, sözsüz ve hâl dilinin bütün unsurları görülmektedir. Bu sebeple yüz yüze iletişim en etkili ve en başarılı iletişim türü olarak kabul edilmektedir (Aziz, 2010).

Teknolojik gelişmelerle birlikte iletişim boyut değiştirmiştir. Artık iletişim, aynı zamanda ve mekânda sürdürülmesi gereken bir süreç olmaktan çıkmıştır. Sunmuş olduğu kolaylıklar ve imkânlar çevrim içi iletişimi cazip kılsa da yüz yüze iletişim kadar etkili bir iletişim biçimi olmadığı ifade edilmektedir. Zira iletişimin etkinliği için, mesajın alıcının eğitim ve kültür seviyesine uygun şekilde kodlanması kadar doğru zamanda ve uygun mekânda-bağlamda iletilmesi önemlidir (Telman & Uzunkoca, 2018). Bu manada iletişimin yüz yüze gerçekleştiği mekânın tasarlanması, ses ve görüntünün ve diğer unsurların iletişimi kolaylaştıracak şekilde düzenlenmesi de gerekir. Örneğin iletişim mekânı bir sınıf, bir salon, bir cami ya da bir atölye ise kaynağın konuşacağı kürsü, kullanacağı aletler ve alıcının/alıcıların oturma düzeni, gerekiyorsa kullanacağı aletler mesajın gidip gelmesini sağlayacak şekilde tasarlanması gerekir. Nitekim yapılan bir araştırmada (Döş, 2013), okulun ve sınıfın fiziki koşullarının öğrencilerin öğrenme süreçlerine olumlu etki ettiği ve bu bağlamda mekanın eğitim ve öğretime uygun tasarlanması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Ayrıca öğrencilerin "Mutlu Okul" kapsamında yakın ilgiyi ve dolayısıyla yüz yüze iletişimi eğitim ve öğretimin önemli bir parçası olarak tanımlaması da dikkat çekicidir.

İletişimin sağlıklı işlemesine engel olan her şey gürültü olarak tanımlanır. Her iletişim sürecinde az ya da çok, içsel ya da dışsal faktörler nedeniyle gürültü unsuru vardır. Bu minvalde kodlanan mesajın yanlış ya da eksik anlaşılmasına sebep olan her şey iletişimin etkinliğini azaltacağı için gürültü ögesidir. Örneğin bir ortamda insanların birbirini duymasına ve anlamasına engel olan yüksek ses kadar, konuşma esnasında duygu aktarımını perdeleyen güneş gözlüğü de gürültü unsurudur. Çünkü mesaj ne

kadar farklı kanal üzerinden aktarıyorsa o kadar güçlenir. Bir uyarı ifadesine bakışların eşlik edecek olması sözün etkisini/ağırlığını artıracaktır (Gürüz & Temel Eğinli, 2019). Bu sebeple yüz yüze iletişim, göz göze kurulan bir iletişim olduğu için daha etkili bir iletişimdir. Öte yandan aynı mekânda olmak geri bildirim her şekliyle (sözlü, sözsüz, hâl dili ile) dile getirilmesine imkân sağlar. Geri bildirim kaynağa iletişim sürecinin başarısı ve etkinliği hakkında bilgi veren bir pusuladır. Bu manada geri bildirim hemen alınabilmesi olası bir iletişim engelinin hemen giderilebilmesine olanak verir. Eksiklik ne kadar çabuk dillendirilirse/fark edilirse potansiyel iletişim kazaları ya da sorunları o denli az yaşanacaktır.

1.2. Mesleklerin ve Değerlerin Eğitim ve Öğretiminde Yüz Yüze İletişim

Yüz yüze iletişimi mesleklerin ve değerlerin eğitim ve öğretimine uyarlayacak olursak, bir öğrenenler bir de öğrenenler vardır. Konuya bu açıdan baktığımızda yüz yüze iletişim aynı zamanda bir eğitim-öğretim sürecidir.

Eğitimi, yetişmiş nesillerin yeni yetişmekte olan nesillere bilgi, görgü ve tecrübelerini aktarma sürecidir diye tanımlayabiliriz (Abay, 2007). Öğretim ise hayatın belli bir döneminde, belli bir plan program dahilinde, önceden belirlenmiş bir sürede konunun uzmanı tarafından aktarılan bilgilerin öğretilmesi ve öğrenilmesi sürecidir. Eğitim ile öğretim arasındaki en önemli fark eğitim, formal ya da informel olarak hayatın tamamını kapsarken, öğretim formal olarak belli bir program ve süre ile sınırlıdır. Eğitim sürecinde bilgi öğretmenin yanında davranış kazandırmak/kazanmak amaçlanırken, öğretimde ise belli konularda bilgilendirmek/bilgilenmek amaçlanır. Öğretim, hayatın tamamını kapsayan eğitim süreci içinde belli bir zaman dilimine mahsus bir faaliyettir. İstisnai bir durum ve konu olmadıkça eğitim ve öğretim süreçleri birlikte işler. Onun için eğitim ve öğretim kavramları genellikle birlikte kullanılır.

Sosyalleşme kavramı da eğitim ve öğretim kavramları ile birlikte anılmaktadır. “Sosyolojik-pedagojik” anlamda sosyalleşme kavramı ilk kez Emile Durkheim tarafından kullanılmıştır. Durkheim eğitimi, bir sosyalleşme yöntemi olarak büyüyen neslin “Planlı sosyalleşmesi” olarak tanımlar. Friedhelm Neidhardt ise sosyalleşme ve eğitim arasında fark olduğunu belirterek, eğitimin, her zaman eğitimci ve öğrenci arasında gelişebilecek bir etkileşim süreci olduğunu vurgular (Drinck, 2010). Sosyalleşme, ergenin topluma nasıl entegre olduklarını ve süreç içinde kendi kişiliklerini nasıl geliştirdiklerini tanımlamak için kullanılan günlük bir terim haline gelmiştir (Grundmann, 2006). Sosyalleşme, tıpkı öğretim gibi eğitimin alt bir kavramıdır ve hayat boyu gelişimi/öğrenmeyi barındıran fakat planlanmayan/tasarlanmayan bir tekâmül sürecini ifade eder. Bu manada eğitimin merkez kavram olduğu, bir amaç doğrultusunda pedagojik bir kurgu içerisinde gerçekleşen planlı bir süreç olduğu anlaşılmaktadır (Hurrelmann, 2006). Bu bağlamda Ahilikte usta çırak iletişimi modeli, örgütlü ve sistematik bir kurguya sahip olması hasebiyle özgün bir eğitim ve öğretim modelidir. Bu haliyle, modelin yaşam boyu öğrenme felsefesi, sosyalleşme kavramında tanımlanan tekâmül sürecinden çok daha fazlasıdır. Hayatın tamamını kapsayan bu modeli başarıya götüren temel etmenin göz göze/yüz yüze iletişim olduğunu söylemek mümkündür. Netice itibarıyla, yüz yüze iletişimin üç temel bileşeni olarak nitelendirdiğimiz; sözlü iletişim, sözsüz iletişim ve hâl dili iletişim unsurlarının bu eğitim ve öğretim sürecine birlikte dahil olması, etkili iletişim için anlamlı ve önemli bir birleşendir.

Yüz yüze iletişimin temeli sözlü iletişim, sözlü iletişimin temeli de dildir. Bu manada eğitim ve öğretim sürecinin sözlü iletişimle başladığını, dilin de bu süreçte ustaca kullanması

gereken bir öge olduğunu söyleyebiliriz. Mesajın konuşmacı/öğretmen/usta öğretici (kaynak) tarafından dinleyicinin/öğrencinin/şakirdin (alıcının) anlayabileceği düzeyde kodlanması ve böylece hedef kitlesine sağlıklı şekilde aktarılabilmesi beklenir. Bunun için öncelikli olarak sözlü iletişimin amacının ve üslubunun belirlenmesi gerekir. Öte yandan mesajın doğru aktarılması seçilen kelimelere bağlı olsa da algılanması büyük ölçüde *dil ötesine* (yani nasıl söylendiğine) göre olur. Zira sözün vurgusu, sesin tonu, hızı ve şiddeti mesajın anlamını etkiler. Ayrıca konuşmayı monotonluktan çıkararak dinleyicilerin aktif dinleyici olmasına da katkı sağlar. Yüz yüze sözlü iletişimde mesajın, karşı tarafa sağlıklı bir şekilde ulaşabilmesi için beden dili ile de takviye edilmesi gerekir. Böylece primer (birincil) iletişim biçimi olan sözlü iletişime, sekonder (ikincil) iletişim biçimi olan sözsüz iletişim dahil olduğu için iletişimin etkinliği artar (Aziz, 2010; Burkart, 2002; Tutar & Yılmaz, 2003).

Sözsüz iletişim deyince akla ilk beden dili gelse de aslında mekân kullanımı yüz yüze iletişimde çok önemlidir. Zira mekânlar kendine has dilleriyle iletişim sürecine dâhildirler. Duvarda asılı olan tablolar, koltuğun konforuna (ne kadar ve nasıl oturabileceğine), kullanılan renklere (kendini nasıl hissedeceğin ya da hissetmen gerektiğine), gücü-konumu tanımlayan mekânlara (mekânın hangi konumda olduğu) ve mekânsal dizaynlara (kullanılan materyal, dizili olan eşya) kadar her şey sözlü iletişimin arkasını doldurur ve destekler. Öte yandan yüz yüze iletişimdeki insanlarla arada bıraktığımız mesafe ve bu mesafeye uygun konumlandırılan oturma planları da aslında insanlar arası ilişkilerde mesafeyi tanımlar. Tutar ve Yılmaz'ın (Tutar & Yılmaz, 2003) Edward T. Hall'den aktardığına göre; gövdeden itibaren 35 cm'lik mesafe "İçli-dışlı mesafe" olarak tanımlanır ve çok yakın ilişkiler için kabul edilebilecek bir uzaklıktır. 40-80 cm'lik mesafe "Samimi mesafe" olarak tanımlanır ve akrabalarla, ahabplar ile olan yüz yüze iletişim uzaklığını tanımlar. 80 cm ile 2 metre arasındaki mesafe ise "Toplumsal mesafe" olarak tanımlanırken resmi ve mesafeli sosyal ilişkilerin yüz yüze iletişim uzaklığını ifade eder. Toplumsal mesafenin ötesindeki mesafeler de "Yabancılar için mesafe" olarak tanımlanmıştır.

Beden dili iletişimi ise, kelimelere ve konuşmalara dayalı olmayan iletişim biçimidir. Temel amaç yine sözlü iletişimi takviye etmek ve mesajın muhataplara daha iyi ulaşmasını sağlamaktır. Hasılı sözsüz iletişim; söze eşlik eden jestler, mimikler, yüz ifadeleri, beden hareketleri, dokunma, göz teması, el kol hareketleri, kılık kıyafet, eşyanın ve mekânın dizaynı ve renkleri gibi birçok unsuru içinde barındıran senkorder (ikincil) iletişim biçimidir. Yüz yüze sözsüz iletişimde, iletişimin etkinliğini artıran en temel unsur göz temasıdır. Gözlerin gerçeği gösteren ve tasdik eden yapısı iletişim sürecinin etkili ve samimi sürdürülmesine zemin hazırlarken, gözlerin iletişim sürecindeki hakimiyeti (enerjisi/karizması) iletişim sürecinde etkileşimin artmasını sağlar. Misal; dik, sert bakışlar bağlamına göre bir hakimiyet kurma isteğini veya öfkeyi ifade ederken, gülen gözler yine bağlamına göre sevinci veya karşı tarafa olan muhabbeti temsil eder. Öte yandan göz bebeklerinin büyümesi dinleyicinin/öğrencinin konuya veya konuşmacıya/öğretmenine olan ilgisini, küçülmesi ise ilgisizliğini göstermektedir. Bir eğitim-öğretim sürecindeki öğretmen-öğrenci mesafesi ne kadar yakınsa bu durumun anlaşılması da o kadar mümkün olacaktır. Aksi halde öğretmenin/konuşmacının bunu kavraması ve iletişim sürecini tekrar yapılandırması/güçlendirmesi pek mümkün olmayacaktır (Telman & Uzunkoca, 2018; Tutar & Yılmaz, 2003). Anlaşılacağı üzere yüz yüze iletişimde göz temasının kurulabilmesi ve öğretmen-öğrenci arasındaki yüz yüze iletişimin mesafesi hem iletişimin etkinliğini hem de etkileşimi etkilemektedir.

Literatürde çok fazla rastlanmayan ancak fiilen görülen hâl dili ile iletişim, doğrudan kelimelere, sese ve görünen beden hareketlerine bağlı değildir. Hâl dili ile iletişim, sözlü iletişimi ve beden dili iletişimini takviye etmek ve mesajın muhataplarda davranışa dönüşmesine yönelik bir iletişim biçimidir. Beden dili ile iletişim bedenin görünen özelliklerini yansıtırken, hâl dili ile iletişim bedenin görünmeyen taraflarını da yansıtır. Beden dili mesajın muhataplar tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlarken, hâl dili iletişim mesajın muhataplar tarafından daha iyi anlaşılmasının da ötesine geçerek, muhataplarda mesaja uygun davranış değişimine de sebep olur. Hâl dili ile iletişimde, konuşmacı/öğretmen/ usta öğretici örnek ve model davranış gösteremiyorsa hâl dili ile iletişim gerçekleşmiyor demektir. Bu iletişim biçiminin olmazsa olmazı, söz ve beden ile anlatılanların hâl dili ile uyumlu olmasıdır. Hâl dili ile iletişimde, konuşmacı, öğretmen/usta öğretici kendi yapmadığı bir fiili başkasına yap diyemez. Bu durum hâl dili ile iletişimin yapısına terstir. Hâl dili ile iletişimde, konuşmacı/öğretmen/usta öğretici, Mevlana'nın dediği gibi "Ya olduğun gibi görün ya da görüldüğün gibi ol" prensibine bağlı olmak mecburiyetindedir (Zavotçu, 2007). Anlaşılacağı üzere hâl dili, beden dilinden daha geniş bir anlam ifade etmektedir.

Eğitim ve öğretim sürecinde yüz yüze iletişimde sözlü iletişim, sözsüz iletişim ve hâl dili ile iletişimi bir bütün olarak görmeliyiz. Bu üç unsuru, birbirinden ayırmak mümkün olmadığı gibi etkili iletişim açısından bir bütünü tamamlayan unsurlar olarak görmeliyiz.

2. Ahilik

Ahilik Müslümanlara has bir örgütlenme biçimi olup, temeli Abbasiler döneminde (1180-1225) devletin toparlanması amacıyla zaman zaman birbirleri ile çatışan farklı gurupların birleştirilerek oluşturulduğu, özellikle gençlerden oluşan ve gençlik, yiğitlik ve cömertlik anlamına gelen fütüvvet teşkilatına dayanmaktadır (Bayram, 2016). Bir başka ifade ile Ahilik, başlangıçta Fütüvvet teşkilatı içinde farklı bir biçimde örgütlenmiş olup, Fütüvvet teşkilatının zamanla fonksiyonunu yitirmesi üzerine 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'da örgütlenmiş bir teşkilattir. Ahi, kardeş demektir. Ahilik de kardeşlik demektir. İslam dinine göre Müslümanlar kardeştir. Müslümanların kardeş olması, inanç, amaç ve davranış birliği içinde olması demektir (Çağrı, 2001; Şen, 2012).

Ahilik teşkilatı önce erkeklerin kardeşlik teşkilatı olarak Ahi Evran tarafından Anadolu'da Kayseri'de kurulmuş olup, kadın örgütlenmesi olarak da Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı tarafından Anadolu Bacıları/Anadolu Kadınları anlamına gelen Bâciyân-ı Rûm teşkilatı kurulmuştur (Çubukçu, 2015).

Hüseyin Arslan'ın Demirci' den (1996) aktardığına göre Ahi teşkilatlarının temel amacı dürüst, namuslu, üretken, ilim, kültür, sanat ehli, erdemli insanlar yetiştirmektir. Meslek ve sanat becerisi dışında, gerektiğinde vatanını savunacak milli reflekslere sahip görev ehli insanlar yetiştirmektir (Arslan, 2015). Nitekim Ahi birlikleri/teşkilatları askeri, dini, iktisadi alanlarda göstermiş oldukları faaliyetler ile köylerin, kasabaların ve şehirlerin kurulmasında, yerli halkın İslamlaşmasında ve Anadolu'nun vatan olmasında önemli katkıları olmuştur (Bayram, 2016).

Osmanlı döneminde Ahilik teşkilatı; temeli Hristiyanlığa dayanan, Avrupa'da da yaygın olan ve Osmanlı Devleti sınırları içindeki gayri Müslimleri de içene alacak şekilde 18. yüzyılın ortalarına doğru lonca teşkilatına dönüşerek, varlığını 20. yüzyılın başına kadar devam ettirmiştir (Kaya, 2014). Ancak Lonca teşkilatları kapatılmış olsa da Ahilik geleneği

Ahi tekke ve zaviyelerinde az da olsa bir müddet daha devam etmiş ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında diğer tekke ve zaviyelerle birlikte Ahi tekke ve zaviyeleri de kapatılmıştır.

2.1. Yüz Yüze İletişim ve Usta Çırak İletişimi Modeli

Göçle gelerek Anadolu'ya yerleşen Türkmen toplulukları tamamen kendilerine özgü bir model geliştirerek Anadolu'da tutunmaya çalışmışlardır (Kaya, 2014). Ahi toplulukların geliştirdiği 'usta çırak iletişimi' modeli hem dünyevi hem de uhrevi amaçlar etrafında şekillenen, yaklaşık altı yüzyıl öncesine dayanan bir yüz yüze iletişim/egitim-öğretim biçimidir.

"Usta çırak iletişimi" modelinde, eğitim ve öğretiminin temel kurgusu model olmak ve yaparak-yaşayarak öğrenmeye dayanmaktadır (Sayan, 2022). Bu bağlamda usta çırak iletişimi modeli tamamen yüz yüze ve iç içe gerçekleşen bir model olduğunu ve iş başında ve iş dışında olmak üzere insan hayatının bütünü kapsayacak şekilde planlandığını söyleyebiliriz. Bu duruma, ömür boyu iletişim de diyebiliriz. Bu modelin nasıl işlediğini ve gerçekleştiğini, altı yüz yıl öncesine giderek uygulama örnekleri ile somutlaştırmaya çalışabiliriz.

2.2. Yüz Yüze İletişim ve Usta Çırak İletişimi Modelinde Eğitim ve Öğretim Safhaları

Eğitimin yetişmiş nesillerin yeni yetişmekte olan nesillere bilgi, görgü ve tecrübelerini aktarma süreci olarak tanımlamıştık. Konunun daha iyi anlaşılması için bir hususun belirtilmesinde fayda vardır. Ahilikte insan hayatı bir bütün olarak kabul edildiğinden verilen eğitim ve öğretim de bir bütünlük içindedir. İş başındaki/okuldaki örgün eğitim ve öğretim ile iş dışındaki yaygın eğitim ve öğretim birbirini tamamlar niteliktedir. Fütüvvetnamelerin içeriğine bakılacak olursa iş başındaki ilke ve kurallar ile iş dışındaki ilke ve kuralların, bazı teknik hususlar hariç birbirinden farklı olmadığı görülecektir. Ancak usta çırak iletişimi modelinin daha iyi anlaşılması için konu üç safhaya ayrılarak incelenecektir.

2.2.1. Eğitim ve Öğretim Öncesi Safha: Çırakların Seçimi

Toplumsal hayatın bir gerçeği olarak şu husus çok rahatlıkla söylenebilir ki hiçbir kişi bütün ihtiyaçlarını bizzat kendisi karşılayamaz. Bu gerekçeden hareketle ahi örgütlenmesinde de günün şartlarına göre demirci, marangoz, yapı ustası, kuyumcu, derici ustası vb. gibi çeşitli mesleklerin ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca bu meslek dallarının ihtiyaç duyduğu alet ve edevatı imal etmek için de birçok insan gücüne ve mesleğe ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaçların karşılanmasına yönelik bir mesleki örgütlenmenin olması da kaçınılmazdır.

Temel olarak Ahilik esaslarında açıklanan, ilim yapmaya kabiliyeti olanlar ilim yapmalı, sanata kabiliyeti olanlar da bir mesleğe yönlendirilmeli ilkesi benimsenmektedir. Yamak olarak girecek çocuklar hakkında önce aile ve yakın çevresi ile ilgili titiz bir çalışma yapılır. Bu süreci aşan çocuklar fiziki yapılarına ve kabiliyetlerine göre bir mesleğe yönlendirilir (Balci, 2019). Fakat karar aşamasında, atölye ve tezgâhlarda eğitime alınacak yamak/çırakların psikolojik halleri ve kabiliyetleri dışında, mevcut durumda hangi alanlarda istihdama ihtiyaç olduğu da önemlidir. Aile ile alınan ortak karar neticesinde iş yerine veya atölyeye çırak aday olarak alınacak çocuk, öncelikle iki yıllık deneme süreci olan yamaklık sürecine tabi olur. Yamaklık sürecinde çocuğa iş yeri tarafından ücret ödenmez ve yamaklık sürecini olumlu tamamlayan çocuk çıraklığa geçebilir. Genel olarak yamaklık ile başlayan çıraklık sürecinin yaşı ise ondur (Özköse, 2011). Ancak kalfalığa kadar olan bu süreç iş koluna, zanaata ve mesleğe göre 20 yıla kadar çıkabilmektedir. Usta çırak

iletişimi modelinde, yamaklık ile başlayan süreç, çıraklık, kalfalık ve en sonunda da ustalık ile son bulmaktadır. Ancak bu aşamalar kendi içinde belli bir hiyerarşiyle ilerlemekte ve liyakate dayalı bir sistem olarak devam etmektedir (Kılınç, 2012).

Yapılan araştırmalara bakıldığında yaklaşık altı yüz sene öncesine ait bu metodun aksine meslek seçiminin; günümüzde rastlantısal, aile yönlendirmesiyle, ekonomik kaygılarla, mesleğin saygınlığı ve popülerliğiyle yapıldığı ve çok az kişinin kendi istidadına, ilgi ve isteklerine uygun meslek seçimleri yapabildiği gözükmektedir (Razon, 1983). Bu manada Ahilik teşkilatındaki meslek eğitim ve öğretimindeki iletişim sürecinden önce, doğru ve uygun meslek seçimine gösterilen titizlik dikkat çekmektedir. Zira meslek öğrenme bağlamındaki iletişim sürecinin etkili işleyebilmesi için her şeyden önce meslek öğrenecek muhatabın yetenekli ve istekli olması elzemdir.

2.2.2. Örgün Eğitim ve Öğretim Safhası: İş Başında Eğitim ve Öğretim

İş başında eğitim ve öğretim; çalışma usullerinin ve teknik bilgilerin öğretildiği ve uygulandığı, üretimin yapıldığı atölyelerde ve tezgâhlarda yapılan eğitim ve öğretimdir.

Genel olarak Anadolu'ya gelen Türkler, hayvancılıkla uğraşmaktaydılar. Ahi örgütlenmesi ile besicilik, deri işlemeciliği vb. zanaatları icra ederek ekonomik hayata katılmaya başladılar. Yerleşik olan gayri Müslümlerle (Rumlar ve Ermeniler) birlikte yaşamak mecburiyetinde olduklarını bildikleri için hem Anadolu'da tutunabilmek hem gayri Müslümlere muhtaç olmamak hem de onlarla rekabet edebilmek için sahip oldukları teorik bilgileri pratiğe dönüştürmek istemişlerdir. Bu maksatla gerekli olan iş ve meslek alanlarını ihdas etmişlerdir (Kaya, 2014). İhdas edilen bu iş yerleri bugünkü anlamda birer örgün meslek okullarıdır. Günümüzün modern eğitim kurumlarından biri olan üniversiteler açısından baktığımızda, torna tezgâhı görmeden mezun olan bir mühendis, mesleki tecrübeden uzak salt bilgi odaklı bir eğitim ile meslek hayatına atılmış olmaktadır. Meslek eğitimi bağlamında, üniversite ile sanayi ve iş hayatının bağlarının güçlendirilmesi, pratik bilginin/tecrübenin, işe dair ahlaki-manevi değerlerin aktarımı, meslek erbabı olacak mezunlar için önem teşkil etmektedir (Külahçı, 1986). Hatta bu hususta üniversitelerin, sadece teknik bölümlerin staj-uygulama saatlerini düzenlemesi değil, sosyal bölümlerin de dahil olduğu kapsayıcı bir düzenleme ile uygulamanın yoğunlukta olduğu bir müfredata geçmesi meslek eğitiminin kalitesini artıracaktır. Bu eğitimin yüz yüze verilmesi mesleki melekelerin gelişmesi için de bir gerekliliktir.

Usta çırak eğitim ve öğretim modelinde öğrencinin yaşına, kabiliyetine, kapasitesine, bedensel ve ruhsal yapısına ve öğrenme düzeyine göre bir program uygulanmaktadır. Çıraklık döneminde ağırlıklı olarak mesleki eğitim, dini eğitim, ahlaki ve sosyal eğitim verilirken kalfalık sürecinde ise daha çok uzmanlaşma ile ilgili bilgiler verilmektedir. Bu eğitim ve öğretimin asıl amacının eş zamanlı olarak bilgi, beceri, kimlik ve kişilik kazandırmak ve kültür aktarımı olduğu gözükmektedir (Kart & Yeşil, 2018). Bu yaklaşımdan anlaşılacağı üzere modelde; içsel iletişim, bütün iletişim süreçlerinin temeli olarak görülmüş ve eğitim-öğretim programı bu kabule göre oluşturulmuştur. Zira bireyin, sosyal ilişkilerini şekillendirmek için öncelikli olarak tasavvurunu şekillendirmek gerekmektedir. Çünkü her bir birey iletişim sürecine kendi algısıyla dâhil olur. Kolektif bir bilincin oluşması toplumsal ilişkilerin/değerlerin de bu doğrultuda şekillenmesine zemin hazırlayacaktır.

Brubacher (Brubacher, 1986), bütün değerlerin bireysel eğilime bağlı olması halinde "Toplumsal kararlılığın" sağlanamayacağına ve böylece neyin doğru neyin yanlış olduğunu

öğrenmeye yarayacak bir yöntemin kalmayacağına değinerek, ahlak eğitiminin içeriğini sorgular. Ahiliğin temel ilkelerinin yazılı olduğu fütüvvetnameler bu bağlamda kolektif bir bilincin ve davranışın oluşmasına yardımcı olmaktadır. İş becerisi, zaman yönetimi gibi kazanımların yanı sıra dini bilgilerin, toplumsal ve kültürel değerlerin, adap ve erkân kazandırması gibi hususları amaç edinmiştir. Bu doğrultuda fütüvvetnamelerde ahlak, sanat ve meslekle ilgili 740 emredici madde bulunmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi her ne kadar bu modelde iş başında ve iş dışında eğitim diye iki farklı program uygulansa da bu iki program birbirinden ayrı olmayıp birbirini tamamlar niteliktedir. Usta çırak iletişimi modelinde, öğrenci konumunda olanların bu maddelerden, 124 tanesini bilmeleri ve uygulamaları istenir (Tatlilioğlu, 2012). 124 maddeden iş başında eğitim ve öğretim ile ilişkilendirdiğimiz bazı örnekleri burada aktaracak olursak ahiliğin amacı ile usta çırak iletişimi modelinin istikameti daha net anlaşılacaktır. Misal; *Ahiler yeteneklerine uygun tek bir işle uğraşmalıdır, ahi doğru olmalı emeğiyle hak ettiğinden fazlasını kazanma yoluna sapmamalıdır, iyi huylu ve güzel ahlaklı olmalıdır, ahdinde, sözünde ve sevgisinde vefalı olmalıdır, insanların işlerini içten, gönülden ve güler yüzle yapmalıdır, başkasının malına ihanet etmemelidir, hileli ve çürük mal satmamalıdır, müşteriden fazla para almamalıdır, başkasının malını taklit etmemelidir, sahte ve kalitesiz mal üretmemelidir ve noksan tartmamalı ve bozuk terazi kullanmamalıdır* (Tekin, 2006).

Bu programın öğretmenleri/usta öğreticileri ise ehliyetli, liyakatli ve sırasıyla yamaklık, çıraklık, kalfalık ve ustalık süreçlerini tamamlamış kişilerdir. İş başı safhasında öğretmenler/usta öğreticiler, atölyelerde ve iş yerlerinde hem gerekli olan meslek/zanaat ile ilgili bilgi ve görgüleri öğretirlerken, hem de çırakların ihtiyacı olan kişilik gelişimi ve toplumsal ve kültürel değerlerin öğretilmesi ve aktarılması görevini de yerine getirmektedirler.

Usta çırak iletişimi modelinde ustanın çırak ve kalfalara kazandırmak istediği eğitim çıktılarını "Ahilik nasihatı" adıyla iş yerinin duvarlarına görünür şekilde asılmaktaydı. Ahilik nasihatinde eğitim çıktıları; "sabırlı ol, doğru ol, dayanıklı ol, yalan söyleme, söze büyüklerden önce başlama, kimseyi kandırma, kanaatkâr ol, yanlış ölçme ve eksik tartma" sözleri ile ifade edilmektedir. Bugün bile bu levhaların, bazı küçük atölye ve iş yerlerinde asılı olduğu görülmektedir (Toktonaliev, 2020). Bu da sözlü ve hâl dili iletişimin yanında, bir sözsüz iletişim biçimi olarak mekân dilinin de iletişim sürecine dâhil edildiğini göstermektedir.

Usta çırak eğitim ve öğretim modeline yüz yüze iletişim açısından baktığımızda, bir başka nokta da "Yol kardeşliği" uygulamasıdır. Yol kardeşliği uygulamasında iş yerinde çıraklara daha tecrübeli bir yol kardeşi tayin edilir. Yol kardeşi kendisinden daha az tecrübeli olanın davranışlarını kontrol eder ve zamanla çırak da yol kardeşinin söylediklerini yapmaya çalışır ve onun davranışlarını kendisine örnek alır. Bu uygulama ile hem çırakların iş ortamına uyumu kolaylaştırılmakta hem de atölyede/okulda oto kontrol sağlanmış olmaktadır. Yol kardeşliği uygulaması sadece iş başında eğitim ve öğretim ile de sınırlı değildir. İş dışında da devam etmektedir (Doğan, 2011). Böylece yüz yüze iletişimin bütün unsurları (sözlü, sözsüz, hâl dili) kullanılarak yapılan bu eğitim ve öğretimde çıraklar, hem mesleği/zanaatı hem de iyi bir insan olmayı öğrenmektedirler.

Mesleklerin/zanaatların en etkili şekilde öğrenilmesi ve öğretilmesi ancak tarafların eğitim öğretim sürecine en etkili şekilde katılmaları ile mümkündür. Bilhassa öğrencilerin en etkili şekilde öğrenmeleri, usta öğreticilerin/öğretmenlerin gözetiminde yaparak yaşayarak, deneme yanılma suretiyle yüz yüze iletişimi ile mümkündür. Bu manada

yüz yüze iletişimi esas alan usta çırak modeli tam bir uygulamalı eğitim modelidir. Kalıcı bilgiler ve kalıcı davranışlar kişisel deneyimler ile kazanılır. Bu modelde, fütüvvetnamelerde ifade edilen “Şakirt görmeyince öğrenemez” ilkesi esastır. Değerlerin eğitim ve öğretimi de usta öğreticilerin/öğretmenlerin anlattıklarını/söylediklerini bizzat uygulamaları örnek ve model olmaları ile mümkündür. İşletme literatüründe ifade edilen örtülü bilginin aktarılması ve gelişimi de ancak hâl dili iletişim ile mümkündür (Doğan, 2011).

2.2.3. Yaygın Eğitim ve Öğretim Safhası: İş Dışında Eğitim ve Öğretim

İş dışındaki eğitim ve öğretim genel eğitim niteliğinde olup kişisel gelişmeyi amaçlamaktadır. Temel beklenti bireyin tekâmül etmesi ve olgunlaşmasıdır. Olgunlaşma genellikle başarılı bir sosyalleşme sürecinin sonucunda oluşur ve bireyin kendisinden beklenen kültürel ve sosyal uyumunu kapsar (Hurrelmann, 2006).

Hatırlanacağı gibi yukarıda sosyalleşme kavramını eğitimin alt kavramı olarak tanımlamıştık. Bu manada iş dışındaki eğitim ve öğretimi tamamlayan ve bütünleyen bir birleşen olarak görmek gerekir. Nitekim ahi zaviyelerinde verilen bu eğitim ve öğretim her yaştan kişilere açık olmakla beraber, yeni çalışmaya başlayan gençlere okuma yazma gibi daha özel programlar da uygulanmaktadır. İş dışındaki bu eğitim ve öğretim sadece gençlere yönelik olmadığı gibi eğitim ve öğretim mekânı da sadece ahi zaviyeleri değildir. Camiler, konaklar, saraylar vb. yerlerin tamamı yaygın eğitim ve öğretim mekânı olarak kullanılmaktadır (Kayadibi, 2000). Zaviyelerdeki yüz yüze eğitim ve öğretiminin hocaları/konuşmacıları ise; öğretmenler, iş yeri sahibi zenginler, hâkimler(kadılar), âlimler, müderrisler, hatipler ve yüksek devlet adamları gibi örnek kişilerden oluşmaktadır (Kart & Yeşil, 2018).

Yaygın eğitim safhası ikiye ayrılmaktadır. Birincisi, toplumun tüm kesimlerinin birbirlerine karşı kendilerini sorumlu hissetmeleri anlayışı ve inancıdır. Bu manada bir ahi gördüğü/bildiği yanlış ikaz etmek ile kendini sorumlu hisseder. Öte yandan bir güzelliği diğer insanlara aktarmak/tebliğ etmek ilkesini de rehber edinmiştir. Bu temel ilkeler de Müslümanların iki temel kaynağı olan Kur'an ve sünnete dayanmaktadır (Özsoy, 2021; Sancaklı, 2010).

Yaygın eğitim safhasının ikincisi ise belli bir plan ve program dâhilinde atölyelerin dışında yüz yüze yapılan eğitim ve öğretimdir. Bu eğitim ve öğretim programlarının genellikle akşamları zaviyelerde yapılması daha yaygın olsa da zaman zaman konak, cami gibi dış mekânlar da tercih edilebilmektedir. Eğitim ve öğretim programlarının temel kaynağı ise “Fütüvvetname” isimli kitaplardır. Bu kitaplarda mertlik, yiğitlik, cömertlik, diğerkâmlık, nefisle mücadele, Allah'ın emir ve yasaklarına uymak, herkese iyilik etmek, cömert ve konuksever olmak, din farkı gözetmeksizin herkesi sevmek, kendini ve nefsini herkesten aşağı görmek gibi iyi Müslüman ve iyi insan olmanın özellikleri anlatılmaktadır (Sancaklı, 2010).

İş dışındaki eğitim ve öğretim ile iş başındaki eğitim ve öğretim bazı teknik hususlar hariç birbirini tamamlar nitelikte olduğunu ifade etmiştik. Nitekim 124 maddeden iş dışında eğitim ve öğretim ile ilişkilendirdiğimiz bazı örneklerle baktığımızda da bu eğitim ve öğretim modelinin hayatın bütün alanına yayılan, bütünleşik bir model olduğu ve bu eğitim ve öğretimin en etkili şekilde ancak yüz yüze sağlanabileceği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda maddeler arasında; *Dostluğa önem vermek, yaptığı iyilikten karşılık beklememek, tevazu sahibi olmak, anaya ve ataya hürmet etmek, dedikodu*

terk etmek, komşulara iyilik etmek, öfkeye hâkim olmak, içi, dışı, özü, sözü bir olmak, kötü söz ve hareketlerden sakınmak gibi genel âdâb-ı muâşeret kurakları; konuşma adabına özgü *gereksiz konuşmamak, konuşurken sağa-sola bakmamak, sen-ben değil de siz-biz olarak hitap etmek, el kol hareketleri ile bir şey ifade etmemek* gibi kuralları; yemek yeme adabına dair, *Sofraya oturmadan önce ve yemekten kalktıktan sonra elleri yıkamak, yemeğe büyüklerden önce başlamamak ve yemeğe tabağın kenarından başlamak, yemek yerken konuşmamak, ağızdan tükürük saçmamak, kaşınmamak* gibi kurallar vardır. Bunlara ek olarak *pazarda, çarşıda yürürken, alışveriş yaparken, misafirlikte iken ve hasta ziyaretinde bulunurken*, yani tüm sosyal ilişkileri kapsayan ve şekillendiren bir kurallar/değerler silsilesi vardır ve usta çırak eğitim ve öğretim modeli içerisinde sözlü, sözsüz, hâl diliyle aktarılmaktadır. (Ünsür, 2020).

Sonuç ve Değerlendirme

İletişim teknolojilerinin gelişmelerine paralel olarak iletişim mecraları ve biçimleri değişime uğramıştır. Ancak Covid-19 salgın hastalığı ile birlikte bilgisayar aracılı iletişim süreci, iş hayatından günlük yaşama, eğitim öğretimden aile içi ilişkilere kadar çevrim içi yeni bir hayat tarzının doğmasına sebep olmuştur. Özellikle mesleklerin ve değerlerin eğitim ve öğretim süreçlerinin bu dönemde çevrim içi sürdürülmüş olması, eğitim ve öğretimin yeterliliğini ve etkinliğini tartışmalı kılmıştır. Nitekim iletişim kavramı ve türleri birlikte değerlendirildiğinde en etkili iletişim türünün yüz yüze iletişim olduğu anlaşılmaktadır.

Yüz yüze iletişim açısından, usta çırak iletişimi modelini incelediğimizde görülmektedir ki, bu model iş başında (tezgâhlarda ve atölyelerde) örgün eğitim ve öğretim olarak ve iş dışında zaviyelerde yaygın eğitim ve öğretim olarak insan hayatının bütünü kapsayacak şekilde planlanmıştır. İş başında ve iş dışındaki eğitim ve öğretimin içeriğine baktığımızda bazı teknik hususlar hariç, aynı konular işlenmektedir. Bu amaca uygun olarak öğretmenler/usta öğreticiler, gerek iş başındaki eğitim ve öğretimde gerekse iş dışındaki eğitim ve öğretimde, sözleri ve davranışları (hâl dilleri) ile örnek alınacak kişilerden oluşur. Çıraklar ise fütüvvetnamelerde açıklanan ilkeler (ilim yapmaya kabiliyeti olanlar ilim yapmalı, sanata kabiliyeti olanlar da bir mesleğe yönlendirilmeli) uyarınca seçilen, fiziki yapılarına ve kabiliyetlerine göre bir mesleğe yönlendirilmiş kişilerdir. Bu bağlamda usta çırak iletişimi modelinde, yamakların iş yerlerine kabulünden başlayarak ustalık belgesi alarak dükkân açmasına kadar yüz yüze iletişimin devam ettiği görülmekle beraber aynı şekilde iş dışında zaviyelerde de iletişimin belli bir hiyerarşi içinde kesintisiz devam ettiği anlaşılmaktadır. Usta çırak iletişimi modelinin özgünlüğe de burada kendini göstermektedir.

Özetle usta çırak iletişimi modelinde, iletişim türü yüz yüze iletişim olup göz göze süren ve belli bir zaman dilimiyle sınırlı olmayan bir iletişim biçimidir. Hayatın bütünü kapsamaktadır. Bu da yüz yüze eğitim ve öğretime, yüz yüze iletişimin en önemli unsurlarından biri olan hâl dili iletişiminin dâhil olmasına olanak tanımaktadır. Hâl dili ile iletişim, davranışlarla tutarlı sözlerin, öğrenciler/çıraklar tarafından daha iyi anlaşılmasına ve bu mesajın uygun tutum ve davranışa dönüşmesine katkı sağlar. Usta çırak iletişimi modeli “Şakirt görmeyince öğrenemez ilkesine” dayanan tam bir uygulamalı eğitim modelidir. Kalıcı bilgiler ile kalıcı davranışların, kişisel deneyimlerle kazanıldığı düşünülmektedir. Öte yandan usta çırak iletişimi modeli, çıraklara sadece bir meslek öğretilmesine odaklanmayıp aynı zamanda dini, ahlaki ve toplumsal değerleri kazandırmayı da amaç edinmiş bir modeldir. Bu bağlamda bilgisayar aracılı iletişimin yüz

yüze iletişim ile aynı dinamiklere sahip olmadığı ve bu sebeple yüz yüze iletişim kadar etkili ve kalıcı bir iletişim biçimi olmadığı düşünülmektedir.

Nitekim yüz yüze iletişimde söze eşlik eden beden dili, mekân dili ve hâl dili sözlü iletişimin arkasını birlikte doldurur ve destekler. Bu, mesajın anlamının pekişmesi demektir ki iletişim sürecinin etkinliğinin artmasına olanak verir. Bu bağlamda bir atölyenin/sınıfın eğitim ve öğretime uygun şekilde tasarlanması, bir yandan öğreticinin/ustanın dersi daha etkin/verimli anlatabilmesini sağlarken, diğer yandan öğrencinin/çırağın dersi daha iyi dinleyebilmesine/odaklanabilmesine ve anlayabilmesine imkân verir. Ayrıca mekânların taşıdığı duygular motivasyon ve misyonun oluşmasına ve pekişmesine katkı sağlar. Bunlar eğitim ve öğretim için en temel itici güçleridir. Nitekim uzaktan eğitimde, motivasyon ve misyon kaybının yaşanma potansiyeli, yapılan çalışmalarda da net bir şekilde gözükmemektedir. Öte yandan yüz yüze iletişimde, beden dilinin anlatımı monotonluktan çıkarması, bir yandan anlatımı/dersi keyifli kılarken, diğer yandan sözdaki duygunun bedene yansmasıyla anlatımı/dersi doğal ve samimi kılmaktadır. Özellikle fiziki birliktelikle yüz yüze iletişim sürecinin göz göze sürmesi, duygunun anlatımına ve anlaşılmasına olanak vererek iletişimin etkinliğini artıran en önemli unsurlardan biridir.

Uzaktan eğitimin, eğitimde fırsat eşitliği sağladığı aşıkardır. Bütün sınırları kaldırması ve bireysel öğrenmeyi de mümkün kılması günümüz insanı için önemli bir avantajdır. Öte yandan üniversitelerde yeni iletişim teknolojilerinin kullanılması hiç şüphesiz eğitimin kalitesini de artırmaktadır. Fakat uzaktan iletişim dinamikleri ile yüz yüze iletişimin dinamikleri düşüldüğünde uzaktan iletişim tek başına yeterli gözükmemektedir. Bu manada uzaktan iletişim modeli, yüz yüze iletişim modelinin alternatifi değil, tamamlayıcısı olarak tanımlanmalıdır. Zira doğru planlama ve isabetli istikamet için tanımlama ve konumlandırma önemlidir.

Bütün bu noktalardan hareketle, mesleklerin ve değerlerin eğitiminde bütünüyle uzaktan eğitimin planlanması ve uygulanması, meslek erbabı olacak kişilerin “yetkinliğini” ve “yeterliliğini” tartışmalı kılmaktadır. Eğitim ve iletişim, teknik bir süreç değildir. Mesleklerin eğitim ve öğretimi bir felsefeye ve bir değerler silsilesine dayanmalıdır. Ahilik teşkilatında usta çırak iletişim ve eğitim modelinin, bu anlayışı benimseyen somut bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır. Özetle; mesleki eğitim ve öğretim süreçlerine olumlu katkı sağlaması adına, tarihten tevarüs ettirdiğimiz değerler, tecrübeler ve uygulamalar modern yöntem ve tekniklerle sentezlenerek günümüze uyarlanabilir.

Kaynakça

- Abay, A. R. (2007). Türkiye’de Eğitimin Dönüşümü Üzerine. *Dönüşüm Sürecindeki Türkiye: Aktörler, Alanlar, Sorunlar*, ed. Davut Dursun, Burhanettin Duran, Hamza Al, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Arnold, P., Kilian, L., Thillozen, A., & Zimmer, G. M. (2018). *Handbuch e-learning: Lehren und lernen mit digitalen medien* (Vol. 4965). UTB.
- Arslan, H. (2015). Ahilik Teşkilatının Sosyo-İktisadî Yapısı ve Örneklik Değeri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*(49), 248-271.
- Aziz, A. (1977). Televizyon ile Doğrudan Eğitim. *Eğitim ve Bilim*, 2(9).
- Aziz, A. (2010). İletişime giriş, Hiperlink yayınları. Baskı, İstanbul.

- Balcı, D. (2019). Bir kurum ve eğitimi örneği olarak Ahilik teşkilatında eğitim. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33(46), 363-384.
- Bayram, M. (2016). Anadolu Ahiliğinin Teşekkülündeki Rolü Açısından Fütüvvet Hareketi ve Tarihi. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*(1), 51-73.
- Brubacher, S. (1986). Değerler Öznel Mi, Yoksa Nesnel Midir? (Çeviren: Ferhan Oğuzkan). *Eğitim ve Bilim*, 10(60).
- Burkart, R. (2002). *Kommunikationswissenschaft: Grundlagen und Problemfelder; umrisse einer interdisziplinären Sozialwissenschaft*. Böhlau.
- Çağrı, M. (2001). Kardeşlik. *DİA, İstanbul*.
- Çubukçu, H. (2015). Bâciyân-ı Rûm ve Anadolu tasavvufundaki yeri. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*(5), 217-231.
- Doğan, H. (2011). Günümüz işletmeleri için Ahilik kültüründen örtülü bilginin gelişim ve paylaşım örnekleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4).
- Dökmen, Ü. (2008). Sanata ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati, Remzi Kitapevi, 58. *Basım, İstanbul*.
- Döş, İ. (2013). Mutlu okul. *Eğitim ve Bilim*, 38(170).
- Drinck, B. (2010). Erziehung. In W. Hörner, B. Drinck, & S. Jobst (Eds.), *Bildung, Erziehung, Sozialisation* (2 ed.). Verlag Barbara Budrich.
- Duman, S. N. (2020). Salgın Döneminde Gerçekleştirilen Uzaktan Eğitim Sürecinin Değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 95-112.
- Ean, L. C. (2010). Face-to-face versus computer-mediated communication: Exploring employees' preference of effective employee communication channel. *International journal for the advancement of science & arts*, 1(2), 38-48.
- Grundmann, M. (2006). *Sozialisation*. UVK Verlagsgesellschaft mbH.
- Gürüz, D., & Temel Eğinli, A. (2019). *Kişilerarası iletişim*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Hoyer, H. (2008). Univearsitaere Bildung in Europa: Strukturelle und technologische Entwicklung. In T. A. Bauer & G. E. Ortner (Eds.), *Bildung für Europa: Politische Ansprüche und Anregungen für die Praxis*. Paderborn: B+ B.
- Hörner, W. (2010). Bildung. In W. Hörner, B. Drinck, & S. Jobst (Eds.), *Bildung, Erziehung, Sozialisation* (2 ed.). Verlag Barbara Budrich.
- Hurrelmann, K. (2006). *Einführung in die Sozialisationstheorie* (9 ed.). Beltz Verlag.
- Kart, M., & Yeşil, R. (2018). Değer Eğitimi Modeli Olarak Ahilik. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(3).
- Kaya, A. (2014). Anadolu'nun Türk ve İslâm Yurdu Haline Gelişinde Ahilerin Rolü ve Önemi. *Journal of International Social Research*, 7(29).
- Kayadibi, F. (2000). Anadolu Selçuklular Döneminde Ahi Teşkilatında Eğitim. *Istanbul Journal of Sociological Studies*(26), 177-188.
- Kılınç, M. (2012). Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitimi Şekillendiren Eğitim Kurumlarından Ahilik, Gedik, Lonca, Enderun Mektebi'nin Tarihi Gelişimleri. *Vocational Education*, 7(4), 63-73.

- Külahçı, M. (1986). Mesleki-Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Kooperatif Eğitim Yaklaşımı. *Eğitim ve Bilim*, 10(59).
- Masalimova, A. R., Khvatova, M. A., Chikileva, L. S., Zvyagintseva, E. P., Stepanova, V. V., & Melnik, M. V. (2022). Distance learning in higher education during COVID-19. *Frontiers in Education*,
- Özköse, K. (2011). Ahilikte Ahlak ve Meslek Eğitimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 5-19.
- Özsoy, A. (2021). Ahi Evran'ın Hadis Kültürü. *Bilimname*(46), 193-224.
- Razon, N. (1983). Meslek seçiminde aileye, okula, bireye ve topluma düşen görevler. *Eğitim ve Bilim*, 8(44).
- Sancaklı, S. (2010). Ahilik ahlâkının oluşumunda hadislerin etkisi. İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(1), 1-28.
- Sayan, Y. E. (2022). Ahilikte Değerler Eğitimi ve Bir Değer Olarak Nasihat. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*(104), 297-316.
- Şen, A. (2012). Anadolu'da bir kardeşlik tecrübesi ahiliğin kültür ve medeniyetimizdeki yeri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(1), 615-629.
- Tatlilioğlu, K. (2012). Ahilik Teşkilatında Anadolu Türk Kadınının Girişimciliğine Sosyal-Psikolojik Bir Yaklaşım. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (BUSBED)*, 2(4), 69-92.
- Tekin, M. (2006). Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahilik ve Toplumsal Dinamikleri. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21(21), 219-235.
- Telli, S. G., & Altun, D. (2020). Coronavirüs ve çevrimiçi (online) eğitimin önlenemeyen yükselişi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 25-34.
- Telman, N., & Uzunkoca, Ü. (2018). İletişimin Temel Alanlarına Psikolojik Bakış. Nobel Yayıncılık.
- Toktonaliev, A. (2020). Ahilikte Usta Çırak İlişkisi ve Sosyal Güvenlik. *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*(14), 123-136.
- Tutar, H., & Yılmaz, M. K. (2003). *Genel İletişim* (3 ed.). Nobel Yayın Dağıtım.
- Ünsür, A. (2020). Ahilik sistemi değerleri yönetim ve eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 18(39), 297-337.
- Zavotçu, G. (2007). Divan Şiiri'nde Hal Dili. *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*(24), 137-155.
- Zerfaß, A., & Pleil, T. (2017). *Handbuch Online-PR. Strategische Kommunikation in Internet und Social Web*. BoD-Books on Demand.
- Zıllıoğlu, M. (2014). İletişim nedir? Cem yayınevi.

The Importance of Face-to-Face Communication in the Education and Teaching of Professions and Values: Master-Apprentice Communication Model In the Ahilik Organization

Zeynep Esra ABAY ÇELİK (Asst. Prof. Dr.)

Extended Abstract

The Covid-19 pandemic, which has taken the whole world under its influence, has negatively affected every area from social life to business life. During this period, face-to-face communication could only be maintained at a certain distance and with a mask. Except for the necessities, the communication process continued with computer-mediated communication. Thus, the Covid-19 Pandemic has led to the birth of a new online lifestyle. In particular, the fact that education and training processes have to continue online has opened up for discussion the effectiveness of the communication process, and therefore the quality of education and training. The fact that professions with application areas have to continue their education and training online has been a separate topic of discussion. On the other hand, it seems that various trainings, seminars and business meetings still continue online even after the negative conditions of the pandemic have relatively dissipated. In this context, it is open to debate whether computer-mediated communication replaces face-to-face communication or whether it is as effective as it. From this point of view, the master-apprentice communication model in the Ahilik organization, which is a successful example of face-to-face communication, will be examined and answers will be sought through this model.

The master-apprentice communication model in the Ahilik organization is a successful model demonstrating that knowledge, crafts, professions and values are most effectively imparted through face-to-face communication. From this point of view, the main objective is to highlight the importance and function of face-to-face communication in the communication process and to show the role of face-to-face communication in the education and training process. In this sense, it is desirable to raise the issue of modernizing the master-apprentice communication model and its adaptation to today's conditions.

In this study, which is based on a literature review, the place and importance of face-to-face communication in terms of the effectiveness/success of education and training processes will be discussed by examining the master-apprentice communication model in the Ahilik organization.

The development of communication technologies has allowed communication to continue largely uninterrupted during the Covid-19 Pandemic. In this process, education and training continued online without interruption. However, when the concept of communication and its types are evaluated together, it seems that the most effective and permanent form of communication/education and teaching is face-to-face communication/education and training. Likewise, it is seen through the apprentice-master communication model in the Ahilik organization, which is a successful model, that the transfer of knowledge, craft, profession and values should be accepted as a

whole in the education and training process and that education and training processes should be planned accordingly. The main reason for the success of the model is that there is a face-to-face communication process between master-apprentice and extends to all areas of life. In this sense, carrying out the education and training process in the same atmosphere/environment ensures that the communication process is supported by the secondary communication form. As a matter of fact, nonverbal communication fills and supports verbal communication. This makes the communication/education and teaching process more effective and interactive.

Studies also support this. In this context, it has been determined that students experience loss of attention and mission in distance education. In addition, it was also observed that the social behaviors of the students were negatively affected. It is understood by students that distance education is defined as a boring and emotionless form of education. Undoubtedly, according to these studies, it is concluded that face-to-face education is a more successful and enjoyable form of education/communication than distance education. From this point of view, face-to-face communication/training is considered necessary, especially in vocational training, in which the focus is on practice and/or interpersonal contact. The fact that vocational education and training in the Ahilik organization is designed to cover the whole of human life is the result of this necessity. The secret of the success of the master-apprentice communication model stems from uninterrupted and systematic communication.

In a nutshell, the master-apprentice communication model, as a successful face-to-face communication model, seems to be the most concrete example of why communication/education and teaching should be done face-to-face. From this point of view, it has been concluded that it is necessary to conduct face-to-face education and training for more permanent, effective and qualified vocational education and training. In this context, it is suggested that the master-apprentice communication model in the Ahilik organization should be modernized and adapted to today's conditions.

Keywords: Communication, Face to face communication, Ahilik, Master apprentice, Model.

Bu makale **intihal tespit yazılımlarıyla** taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by **plagiarism detection softwares**. No plagiarism detected.

Bu çalışmada "**Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi**" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the "**Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive**" were followed.

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.

The research was conducted by a single author.

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile **çıkar çatışması** bulunmamaktadır.

There is no **conflict of interest** with any institution or person within the scope of the study.